

Iskanje novih poti: šolska knjižnica v času dela od doma

Kristina Maraž, prof. razrednega pouka, šolska knjižničarka, Osnovna šola Koper

Spremembe ob nenadnem zaprtju šol so pred nove izzive postavile tudi šolske knjižnice. Šolski knjižničarji imamo v okviru svojih del in nalog veliko spletnega dela, zato ni bilo strahu, da ob delu od doma ne bi imeli kaj početi. A umanjkal je najpomembnejši del – neposredno delo z uporabniki, vzgoja samostojnega in odgovornega mladega bralca. V skladu z navodili in preventivnimi ukrepi za preprečevanje okužb smo za brezskrbno branje iskali nove poti tudi mi.

Čas za spremembo, čas za rast

Za pomlad sta značilna nepredvidljivo vreme in spremenljivo počutje, a tudi daljši dnevi, več sončne svetlobe, sveža energija, mladi poganjki, novo življenje. Najraje ne bi verjeli, toda pomlad 2020 nam je prinesla tudi to.

Ob nenadni ustavitvi običajnega življenja in vsakodnevne rutine ter ob strahu pred neznanim so se prekinili tudi osebni stiki. Šole so zaprle vrata, pouk pa se je preselil na zaslone znotraj domačih sten. Pokazala se je nujnost po prilagajanju. Kdor je že poznal okus po neznanem, je hitro poiskal nove možnosti in se brez večjih težav soočil z novo izkušnjo. Kdor pa je na področju učenja in poučevanja živel lagodnost predvidljivega, je naletel na velik stres. V trenutku »vse, kar že znam« ni bilo dovolj. Ne glede na leta in izkušnje je bilo potrebno visoko zavihati rokave in poprijeti za delo.

Stolp iz kart

V svoji šestindvajsetletni delovni dobi v šolskih prostorih sem imela priložnost spoznati delo v OPB, JUV, nadomeščala sem pouk v vseh razredih in pri mnogih predmetih, kot knjižničarka še vedno vstopam v vse oddelke in sodelujem s strokovnimi delavci z mnogo izkušnjami in tistimi, ki vstopajo v pedagoški poklic z novimi znanji. Moje delo je vpeto med pisarno in papirji ter konkretnim delom z uporabniki.

V običajnih razmerah sem pouk v knjižnici v sodelovanju z učitelji organizirala tako, da so oddelki v celoti ali v manjših skupinah fizično vstopali vanjo. Cilje šolskega predmeta smo prepletli s cilji knjižnično informacijskih znanj, ki jih predvideva učni načrt, učenci so iskali vsebine, besedila, podatke, dejstva in razlage v konkretnem gradivu s knjižnih polic. Komunikacija med nami in učenci, dodatna razlaga, demonstracija, podpora itd. so potekale neposredno, prav tako sodelovanje in interakcije med vrstniki. Uresničevanje zastavljenih dejavnosti in učnih ciljev ob delu v živo se danes zdi nekaj najbolj preprostega. Četudi upoštevamo, da so včasih najmlajši vsi naenkrat govorili ali želeli vsi hkrati sodelovati in sta bili le dve roki učiteljice premalo ter da nekateri starejši učenci niso izražali motivacije za delo in je bila potrebna dodatna spodbuda, ker so se nemalokrat izogibali delu, se med seboj ovirali in motili proces, smo bili »tu in zdaj« in težave smo lahko reševali sproti.

Vsaka starostna stopnja prinaša svoje razvojne specifike, izzive, ob katerih lahko tako učitelji kot učenci nenehno treniramo svoje komunikacijske veščine, se postavljamo za svoje pravice, argumentiramo odgovornosti in iščemo obojestranske rešitve.

Kako pa je vse skupaj potekalo med delom na daljavo? Kar naenkrat so se pokazali novi pogoji dela. Pogoji, ki smo jih do tedaj uporabljali in spodbujali pravzaprav le v določeni meri, v prepričanju, da ne morejo nadomestiti ustaljenih metod in oblik dela. Učitelj za zaslonom, učenci v majhnih okencih, nova

tehnologija, čakanje na povezavo, 45 minutna ura, ki nima več 45 minut, zavedanje, da ne poznam aplikacij, ki bi mi olajšale delo, fizični kontakt onemogočen, knjižnično gradivo nedotaknjeno, knjižne police v mirovanju, spoznanje, da tako ne more ostati, zavedanje, da je potrebno poiskati nove rešitve, postopiti iz cone udobja. In to je težko.

Kdor išče, najde

Pomlad pomeni daljši dan, nove možnosti, novo rast. Ko seme vzklije in se rastlina skozi zemljo prebija v smeri svetlobe, je težko. In vendar ne obupa. Išče pot. In kdor išče, najde.

Delo v knjižnici je bilo nenadno ustavljeno, fizično prehajanje med policami in prosto izbiranje gradiva onemogočeno. Vpeljali smo tako imenovano brezstično izposajo z vnaprejšnjim naročanjem preko elektronske pošte in skrbno razkuževali gradivo, zavito v vrečko z imenom na nalepki, da se ga res nihče drug ni dotaknil. Predpisano domače branje, knjige s seznama za Bralno značko, naslovi, ki so jih predvideli učitelji, so hitro stekli v promet. Kaj pa knjige, po katerih sežemo za prosto branje, za sprostitev in ne z določenim naslovom? Knjiga, ki jo izberemo, ker jo iz neznanega razloga zazna naše oko in roka seže po njej, ker nas je pritegnil njen naslov, morda ilustracije, morda fizična oblika ali kar tako, brez posebnega razloga?

Trenutek fizične izposaje gradiva uporabnikom je seveda le vrh ledene gore, pod katerim se skriva ogromno drugega dela, ki ga šolski knjižničarji opravimo, da do tega lahko pride. Zato delo od doma ni predstavljalo skrbi, da ne bi imeli kaj početi. Iskanje novosti, izbiranje, nabava in priprava knjižničnega gradiva, gospodarno načrtovanje nabave glede na posamezne oddelke, finančno in računovodsko evidentiranje in usklajevanje, statistično sledenje izvajanju dejavnosti, načrtovanje in priprava učnih ur, kulturnih dogodkov, sodelovanje z aktivni in specifičnimi potrebami predmetov, načrtovanje in upravljanje učbeniškega sklada, promocija branja ... Vse to v sodobnem svetu že dolgo poteka preko spleta in skupaj z učitelji in učenci smo se tudi knjižničarji naenkrat znašli pred domačimi zasloni, na delu od doma.

A umanjkal je najpomembnejši del našega dela – konkretno delo z uporabniki: neposredna komunikacija, referenčni pogovori, strokovna podpora pri izbiranju, vzgoja najmlajših članov v samostojne in odgovorne uporabnike, ozaveščanje pomena branja, vzgoja aktivnega bralca, izposajo na dom ... Kaj torej storiti?

Spraševala sem se, kako knjižnico ohraniti živo, kako za zaprtimi vrati ohraniti vedoželjnost in ponuditi branje tudi učencem, ki že v običajnih raz-

Kaj vidiš?

merah niso pogosto posegali po knjižničnem gradivu ali se niso vračali v knjižnico z izgovorom, da so Bralno značko tako ali tako že opravili. Ta misel me vedno znova ponese v čas, ko tudi sama nisem prav pogosto obiskovala knjižnice, brala sem le, kar je bilo nujno. A branje ne pozna meja in če le imamo stik s knjigami, se želja po branju prej ali slej pojavi in branje kar naenkrat ni več nuja, temveč užitek. Danes sem hvaležna predvsem svojim staršem, da sem ta stik imela, zato vedno znova vabim starše in učitelje, naj berejo tudi zase, ne le zaradi otrok.

Kitajski filozof Lao Zi (2009, 59) je nekoč zapisal »Od koder želiš jemati, tja je treba najprej dati.« Kjer otroku pomembne osebe berejo, je branje vrednota, ki jo otrok živi in sprejme za svojo. Ne glede na zvrst branja, znanstveno delo, zbirka poezij ali napeta kriminalna zgodba, če je otrokova izkušnja branja pozitivna, se bo prej ali slej vračal k njej. Pomemben je dober stik. In naloga šolske knjižnice je ohranjanje tega stika.

Nekaj je nekaj, nič pa nič

Delo na daljavo je tudi predme postavilo nov izziv, in sicer, kako komunikacijo v živo na učinkovit način zamenjati s komunikacijo na daljavo. Kako z uporabniki ohraniti stik, jim nuditi podporo pri izbiranju gradiva in jim v čim večji meri omogočiti dostop do gradiva?

Poleg dela v šolski knjižnici se že vrsto let ukvarjam s komunikacijskimi veščinami, izobražujem se na področju mediacije in iščem načine in strategije za izboljšanje lastnega sporočanja in razumevanja sporočil sogovornikov. Delo v velikem kolektivu v šoli s skoraj tisoč učenci mi daje nenehne priložnosti za neposredno vajo, za uporabo drugačnih strategij, za preverjanje lastne učinkovitosti ali neučinkovitosti ob odzivih, veselim se aha efektov pri učencih in včasih okusim grenak bumerang kolegov.

Ko sama delujem s pozitivno naravnano komunikacijo, mediatorsko nepristranskim odnosom in strategijami, ki mi omogočajo uspešno premagovanje težav, najpogosteje naletim na ogledalo.

V dogovoru z razredniki na razrednih urah izvajam delavnice, ki učence vodijo k odprtim pogledom, skupnemu iskanju rešitev, četudi se težava zdi brezizhodna. In onemogočeno gibanje med knjižnimi policami in s tem prosto izbiranje gradiva za učence se mi je v začetku zdelo prav to: brezizhodna težava. Nenadna sprememba, zaprtje šol in s tem tudi šolske knjižnice ter ustavitev najpomembnejšega dela naše dejavnosti je postal nov izziv, nova priložnost za skupno rast.

Poleg »pisarniškega« dela za knjižnico sem učencem preko spleta ponudila vsebine, ki omogočajo širši pogled in usmerjajo k uspešnejšemu premagovanju težav. Moje vodilo je bilo »Nekaj je nekaj, nič pa nič«. Dogovorili smo se, da učiteljice enkrat tedensko v spletno učilnico dodajo moje naloge, učenci pa jih rešujejo prostovoljno. Vsebine sem razdelila v tri sklope, katerih skupni cilj je bil učence opremiti z veščinami za uspešno reševanje težav, ko naletijo na negotovost in strah pred neznanim.

Stvari vidimo različno

Delavnico *Stvari vidimo različno* »v živo« začnem s pogovorom o dogajanju in splošnem vzdušju v oddelku, o dejavnostih, ki učence veselijo, o urah, kjer večinoma vsi sodelujejo, pa tudi o težavah, ki včasih porušijo delovno vzdušje, ker je nekdo jezen, nespoštljiv, noče, ne more itd. Učenci pripovedujejo o vsakdanjih težavah in hitro ugotovimo, da gre pravzaprav za eno in isto zadevo, le da jo različne osebe vidimo zelo različno. Povedo svoja mnenja o tem, kdo bi lahko imel prav in kdo ne ter zakaj, nakar jim pokažem nekaj ilustracij in fotografij, ki nam z optično prevaro dokazujejo, da opazovano ni vedno le to, kar vidimo na prvo žogo. Učenci tako ugotavljajo, da ne gre za eno samo resnico, temveč da je zelo odvisno, s katerega zornega kota pogledamo, ter da na naše videnje in razumevanje vpliva veliko dejavnikov: pretekle izkušnje posameznika, osebne predstave, širina domišljije, vrednote in prepričanja, ki jih nosimo s seboj, nenazadnje, kako obrnemo glavo (ali sliko). Z zanimanjem ugotavljajo in se ob tem običajno zelo zabavajo, ko sliko pogledajo še drugače, ko izostrijo posamezne odtenke, si prednostno predstavljajo ostrejšje poteze, zvijajo vratove v levo in v desno in se veselijo videnja novih podob. Vse to poteka v živo, zelo konkretno, gibno, v sodelovanju z drugimi, z neposrednim odzivom, tu in zdaj.

Pri izzivu »na daljavo« je cilj, da učenci spoznajo in razumejo, da stvari vidimo različno in nam to lahko pomaga pri reševanju težav, ostal isti. Poiskati sem morala drugačno pot. In sem se lotila iskanja.

Ob delu preko računalniškega zaslona izza štirih sten svojega doma sem se postavila v vlogo učenca in razmišljala o tem, kakšno nalogo lahko zastavim in katero metodo naj uporabim, da bo izvedljivo prav za vsakogar. Vsekakor nekaj, kar ima vsak dom in česar je sposoben vsak petošolec. In sem našla. Učencem sem poslala fotografijo predmeta, ki ga je prepoznal, ga poimenoval, znal povedati, čemu služi. Nato pa je sledilo vprašanje: Kaj še lahko postane ta predmet? Uporabi svojo domišljijo, nariši, opiši, pošlji. In so nastali številni inovativni izdelki. Učenci so v nalogi uporabili še poljubne predmete, ki so jih našli v svojem domu, jih fotografirali ali narisali in kot izziv poslali ostalim sošolcem. Vsak predmet je tako postal vir novega pogleda, nenavadnih idej, bogate domišljije in zanimivih rešitev. Učenci so ob nalogi razmišljali ustvarjalno, inovativno in kritično, ob idejah sošolcev so spoznavali podobne poglede ali odkrivali in sprejemali drugačnost. Iskali in našli so nekaj, na kar pred izkušnjo morda nikoli niso pomislili.

Kaj še imam na izbiro?

Zelo »učenceva« je običajno tudi delavnica *Kaj še imam na izbiro?*. Ob pogovoru o vsakodnevnih neugodnih situacijah v šolskem prostoru, s katerimi se lahko sreča prav vsak učenec v času svojega šolanja, izberemo nekaj primerov in raziščemo možnosti izbire. Primer: *V šolo sem pozabil prinesiti šestilo. Kaj lahko naredim? Kaj še imam na izbiro?* Učenci nanizajo prav vse možne izgovore in rešitve, ki se jih spomnijo, nato pa izluščimo, kaj od tega deluje in kaj se ne bi dobro obneslo. Cilj delavnice je, da učenci spoznajo, da imamo običajno več možnosti izbire, četudi se nam pogosto zdi, da ni tako. Obenem spoznajo, da je pomembno, da ob izbiri kritično presodimo, katere pozitivne ali negativne posledice nam to prinese. Ob vsakodnevnih in navidezno nepomembnih situacijah se hkrati učijo odgovornosti in spoštovanja.

Moja najljubša knjiga

Za spletno obliko sem pogovor in glasno razmišljanje v skupini nadomestila s kratkim zapisom primera in nekaj vprašanji. Razmišljali so prav o omejeni dostopnosti do knjižničnega gradiva. Spodbudila sem jih, da se pogovorijo s starši ali drugimi družinskimi člani, pripišejo predloge in ideje ter skupaj razmišljajo o najboljših možnostih. Poleg danega primera so poiskali primer neobičajne situacije ali stiske, ki je pri njih nastala ob zaprtju šole.

Kjer je volja, je tudi moč

Kjer je volja je tudi moč je delavnica o predanosti in vztrajnosti, ki jo »v živo« ponudim skozi basen o zajcu in želvi, kjer tudi sama stopim iz cone udobja in basen preberem v angleškem jeziku. Učencem razložim, da sem se angleščine učila v šoli prav tako kot oni, da veliko razumem, manj pa je priljubljenosti, da bi govorila pred skupino in da je to zame neprijetna situacija. Zato sem jim hvaležna, da lahko vadim in se učim z njimi. Odziv učencev je vedno zelo dober, potrpežljivo počakajo, me spoštljivo popravijo, ko se zmotim, ko jih povabim, da berejo z mano, je veliko dvignjenih rok, opogumijo se tudi učenci, ki jim angleščina ne gre najbolje. Cilj delavnice je, da učenci empatično začutijo trenutek neugodja, ki se ob pozitivni naravnosti spremeni v občutek moči. Spoznajo, da k uspehu veliko pripomoreta vztrajno in predano delo ter vera v notranjo moč.

Za spletno izvedbo sem izbrala bolj dinamično dejavnost. Učence sem povabila h gradnji stolpa, predvidoma iz kart. Ker smo nalogo *Kaj še imam na izbiri?* že opravili, so se odlično znašli tudi učenci, ki nimajo običajnih igralnih kart. Stolp so zgradili iz doma narejenih kartonskih kart ali večkrat prepognjenega in v obliko karte zlepljenega papirja. V zapisih o poteku dela so poročali, da je bila poleg predanosti in vztrajnosti potrebna tudi ustvarjalnost, osredotočenost, mirna roka, vera v lastne sposobnosti, sodelovanje, uravnoteženost in potrpežljivost. Iz mnogih družin so poročali tudi o veliki meri smeha in zabave. Hkrati sem na spletni naslov šolske knjižnice prejela veliko naročil za knjige o družabnih igrah in razvedrilo v deževnih dneh.

Sklepna misel

Delo na daljavo je povzročilo nenadno spremembo in nujo po hitrem prilagajanju. Spremenili so se osnovni pogoji za delo, spremenil se je način poučevanja za učitelje, spremenile so se oblike učenja za učence. Učenje je postalo (še bolj) obojestransko in ne glede na oddaljenost (še bolj) osebno. Skozi opisane dejavnosti so se učenci učili pogledati stvari in dogodke z drugega zornega kota, poiskati nove rešitve, čeprav se le-te na prvi pogled zdijo nemogoče. Kritično so ocenjevali, katere rešitve so

sprejemljive in katere se ne obnesejo dobro, skozi igre so urili svojo potrpežljivost, vztrajnost, predanost. Naloge so reševali sami ali skupaj s starši in drugimi družinskimi člani in tako krepili zavedanje, da je v bližini vedno nekdo, ki ima morda drugačno idejo in ji je vredno prisluhniti.

Ob dejavnostih so poleg osnovnih ciljev učenci nevede krepili večšine, ki jih potrebujemo vse življenje: ciljno naravnost, motivacijo, predanost, odločnost, sodelovanje, sprejemanje drugačnosti, neutrudno iskanje novih poti, umirjenost, domišljivo, skrb zase in za druge.

Ideja o dejavnostih na daljavo preko napisanih navodil in spletnih učilnic sicer ni rešila težave z zelo omejenim dostopom do knjižničnega gradiva niti ni učencem omogočila fizičnega stika z vrstniki ali komunikacije v živo, verjamem pa, da je pripomogla k lažjemu spopadanju z neugodnimi situacijami in je učencem odprla pot do pozitivno aktivnega soočanja z nepredvidljivim. Preko preprostih dejavnosti s predmeti in orodji, ki jih najdemo v vsakem gospodinjstvu, z dobro voljo in pozitivno podporo, so usvajali idejo, da je vedno še kakšna pot in da tudi v narobe postavljenem svetu navidežno nerešljivo lahko postane rešljivo.

Željo po ohranjanju žive knjižnice sem podkrepila z vabilom k sodelovanju ob mesecu knjige. Učence, starše in sodelavce sem povabila, da nam zaupajo, katera je njihova najljubša knjiga iz časa otroštva. Bralci so tako pobrskali po spominu in iz domačih knjižnih polic, predalov in skrinj s posebej varovanimi osebnimi predmeti poiskali svoje najljubše pravljice, zgodbe, zbirke. Na seznam najljubših so se uvrstili klasični naslovi, kot so Pika Nogavička, Janko in Metka, Heidi, Vinetou, Moj prijatelj Piki Jakob, Jure Kvak Kvak, Ptički brez kljunčka, Drečček in trije marsovčki, Žogica Nogica in druge sodobne slikanice slovenskih in tujih avtorjev. Ob naslovih smo prejeli tudi fotografije in osebne zgodbe, ki pripovedujejo, kako je izbrana knjiga dobila status najljubše. Vse zbrane naslove smo shranili in oblikovali v poseben kolaž ter ob ponovni vrnitvi v šolske prostore pripravili razstavo, ki so si jo učenci in učitelji lahko ogledali skozi steklene stene.

Od lanske pomladi do danes smo v skladu z navodili in preventivnimi ukrepi za preprečevanje širjenja virusa večkrat zamenjali strategijo dostopanja do gradiva in izposoje na dom in tudi prihodnost je negotova. A ker vemo, da knjiga brez bralca ni srečna knjiga in da branje bogati, smo in bomo vedno znova poiskali poti, da knjige ne obtičijo na policah in tako ne postanejo same sebi namen.

Vir

Lao Zi (2009): *Dao de jing*. Ljubljana: Mladinska knjiga.